

Beszélgetések Hajnóczy Péterről

DOMOKOS MÁTYÁSSAL

— *Úgy tudom, meglehetősen korán — még irodalmi felfedeztetése előtt — kapcsolatba került Hajnóczy Péterrel.*

— Igen, B. Nagy László küldte el hozzám Hajnóczyt, akit még akkor nem nagyon ismertek az irodalmi világban, azzal, hogy ez egy örült kályhás jelenleg, de tehetséges ember, és próbáljak rajta, lelki értelemben is, segíteni. B. Nagynak az volt a véleménye, hogy Hajnóczy akkori írásai — az adott kiadói feltételek között — nem megjelentethetők, azonban, tekintettel a szerző kétségtelen tehetségére, mégis jó lenne őt valamilyen lelki megerősítésben részesíteni, nehogy felhagyjon az írással.

Szóval akkor fölkeresett engem Hajnóczy, aki egy nagyon jó megjelenésű, karcsú, fegyelmezett, és jó gondolkodású úriembernek látszott. Elmondta, hogy ő kályhás, és már sok mindent megpróbált, de semmi nem megy neki, és hogy: ír. Ír, ír, ír. Jelezte, hogy tulajdonképpen ez a legfontosabb a számára, bár ezt is a reménytelenség állapotában műveli. Akkoriban én több ilyen jelenséggel találkoztam, mert ugyanígy eljött hozzám például Szentjóby Tamás is (őt Weöres Sándor küldte), aki szintén a normális, polgárinak mondható társadalmi lét alá szorított helyzetben élt, eléggé nehezen. Hajnóczy magányos ember volt, nem is tudom, hogyan került össze B. Naggyal.

A kontrasztot számomra a megismerkedés pillanatában az jelentette, hogy egy ember, aki a szó valamennyi lehetséges értelmében az underground-ból jön, úgy néz ki, mint egy oxfordi egyetemi hallgató. Egész testalkatában volt valami arisztokratikus, nyúlánk agárszerűség, s hozzá még egy entellektüel fej, ami — mondjuk — nem általános a trógerolók között. Úgy tetszett, mintha ez a testalkat, ez a fizikai megjelenés hitelesítette volna, hogy ez az ember — a pillanatnyi foglalkozása ellenére — ír.

— *Vissza tudna-e emlékezni közelebbről, hogy milyen írásokat vitt akkor Önhöz?*

— Körülbelül hatvan—nyolcvan oldalnyi kéziratot adott át nekem, hibátlan gépeléssel, olyasfélét, amelyeket — mondjuk — egy hagyományosabb irodalmon nevelkedett ízlés érthetetlen allegóriáknak tekintett volna. A második kötetbeli „A szertartás”-nak az előképei, előfutárai lehettek ezek. A nouveau roman stílusát idézték, bár *valami felé törekedtek* ezek a szövegek, valamit azért ki akartak fejezni, be akartak keríteni. Én becsületes akartam lenni, és nem volt szándékomban őt ámítani, ezért azt kellett mondanom, hogy bár ezek nagyon tehetséges írások, a mi viszonyaink között jelenleg (1971-et írhattunk akkor) reménytelennek tűnik a kiadatásuk. Persze, ha igaz is, hogy mi ketten, a kiadói szerkesztő és a még ismeretlen író objektíve szemben álltunk egymással, neki éreznie kellett (és érezte is), hogy én nem vagyok az ellensége: a legteljesebb egyetértésben, fenntartás nélkül és maximális őszinteséggel beszéltünk egymással. Ő a maga módján hálás volt ezért, ami abban mutatkozott meg, hogy bármit tanácsoltam neki, elfogadta, mert föltételezte, hogy jóhiszeműen mondom. Ajánlottam a Valóság szerkesz-

tőjének is, hogy foglalkozzon vele, de Hajnóczy meglehetősen nehezen állt rá, hogy elvigye nekik a később nagy feltűnést keltett szociográfiáját, „Az elkülönítő”-t. Valójában félt ő az idegenektől, az olyan emberektől, akiket nem ismert — a saját indulataitól is félt velük kapcsolatosan. Ami érthető, hiszen ő üldözöttként élt valóban, tehát illik rá az, amit Illyés mondott Németh Lászlóra, hogy „ez egy olyan üldözési mániás, akit valóban üldöznek is...”. Mindig konfliktusban állt a világnak az ún. hivatalos részével. Borzasztó volt, hogy amikor ama bizonyos zászlótézés miatt politikai természetű és bírósági eljárás is folyt ellene, akkor Kardos György milyen durván dobta ki a Magvetőtől, és az is, ami e körül a szociográfiája körül folyt.

— *Érdekelne, hogy mennyiben álltak egymással szemben az imént említett kis írások és az akkori kultúrpolitikai irányvonal, ill. mi volt e szembenállás lényege?*

— Ha nem is tudok pontosan visszaemlékezni ezekre az írásokra, az atmoszférájukat ma is érzem, azt a sugárzást, mely egy sajátos életérzés kifejeződése volt akkoriban. Éppen az áthatolhatatlanságuk, vagy a szavakban csak nehezen tetten érhető, igazában csak érzékelhető sugallatok miatt voltak ezek a politika számára — nem is annyira politikai, mint inkább — izlésbeli okokból nemkívánatos írások. Amikor Hajnóczy a világgal szembeni ingerültségét, elégedetlenségét — egyáltalán a létezés a priori méltánytalanságával kapcsolatos felháborodását, elutasítását műbe öntötte, akkor ennek volt valamifajta rejtelmes sugárzása, ami eleve taszította a politikát. Egy érzelmi evidencia, amit írásai megtestesítettek: aki *így* ír, engesztelhetetlenül szemben áll azzal a világgal, amelyben élni kényszerül. De a Szépirodalmi igazgatója, Illés Endre izlésbeli okokból is visszariadt volna ettől az írásmódtól. A manipuláció egyik szörnyű lehetősége volt akkoriban, hogy akár az ő kritikai becsületességét is föl lehetett használni arra, hogy látszólag esztétikai, izlésbeli okokból rekeszenek ki valakit, akit a politika nem izlésből és nem esztétikai okokból rekeszt ki. Ha madártávlatból végigtekintünk a hatvanas évek irodalomtörténetén, akkor azt látjuk, hogy az 1956-ot követő retorziók úgy 62—63 táján kezdenek kicsit enyhülni (összhangban a XXII. szovjet pártkongresszussal, ami újra visszaállította jogaiba a huszadikat). Ennek következményeként a Szovjetunióban és a létező szocializmus államaiban a gazdasági élettől kezdve a szellem világáig bizonyos fokú liberalizmus és reformkészség volt terjedőben. No, most ezt a fajta zsendülést fejezte le 1968, s rá két-három évre jött egy teljesen ismeretlen ember — Hajnóczy — ezekkel az absztrakt-nak minősíthető novellákkal, aki ellen ráadásul még politikai természetű eljárás is folyik állítólagos zászlógyalázás miatt...* S aki egy olyan *közegben* próbál a műveivel érvényesülni, ahol még a kritikai véleménymondás őszintesége, hitelessége is megkérdőjeleződött: tehát a politikai természetű kifogások nagyon gyakran esztétikai érvek mögé bújtatva fogalmazódtak meg. Persze, az irodalmi élet emberi mikroklímájában általában pontosan lehetett tudni mindenkiről, hogy ki az, aki őszintén beszél és ki az, aki ezt az alibinyelvet használja. Hajnóczyt, akinek a tehetségéről ma már nem kell senkit sem meggyőzni, az a B. Nagy küldte el hozzám, aki közismerten őszintén mondott véleményt. S ha csak Illés Endrére gondolok, azt hiszem, joggal lehettem szkeptikus a fogadást illetően. Még akkor is, ha — utólag, a naplójából — ma már tudom, hogy Pétert igazi írónak tartotta. S hogy a helyzet bonyolult-

* A büntetés: hathavi javító-nevelő munka, 10%-os fizetéscsökkentés mellett.

ságát még egyszer érzékeltessem, ki kell mondanom, mert az igazsághoz hozzátartozik, hogy amikor Illés ambivalens érzéseiről beszélek, ugyanakkor, furcsa módon, az ő kritikusi becsületességét és írói önfenntartó ösztönét is meg kell említenem (amit természetes módon irritálhatott egy fiatal író jelentkezése).

Hogy milyen különös motívumok játszhatnak szerepet egy író felszínre jutásában, hadd világítsam meg egy másik esettel. Amikor Esterházy Péter megmutatta nekem első kötetének, a „Fancsikó és Pintá”-nak az anyagát a Hungáriában, én teljes őszinteséggel (s tegyük hozzá: bizonyos cinizmussal) mondtam neki, hogy az én főnököm, aki író, és megveti azt a rendszert, amelyet példás hivatalnokként szolgál, ezt soha nem fogja kiadni, hiszen szokatlanságuk miatt még az irodalmi ízlése is őszintén, meggyőződéssel elutasítja. Ellenben a volt ávós ezredes, Kardos György óriási ambíciót fog belefektetni abba, hogy téged, egy gróf Esterházyt, ő vezessen be az irodalomba. Vidd el oda, ki fogják adni! Nevetett, de elvitte, kiadták. Ez egy lélektani lottó volt... És a teljességhez az is hozzátartozik, hogy Illés Endre később, amikor Hajnóczy már elfogadott jelenség lett, igenis tudta, hogy kivel áll szemben: becsülte, és jól is bánt vele.

— *Úgy tudom, hogy aztán a tanácsok és a támogatás mellett később Ön irodalmi estet is szervezett Hajnóczynak.*

— Engedje meg, hogy pontosítsak: azt a bizonyos közös estet Petri Györggyel 1977-ben,* a mainál jóval irodalomcentrikusabb Egyetemi Színpad szervezte, engem pedig felkértek, hogy tartsak bevezetőt és beszélgessek velük. Azonban Hajnóczy, annak ellenére, hogy megígérte, s Petri Györgyöt is barátjaként szerette, végül is nem jött el. De nem küldött értesítést sem. Mindezek dacára pontosan érezni lehetett, hogy nem akar ő senkit ezzel az udvariatlan és némiképp durva gesztussal megbántani, hanem inkább önmagát kíméli meg egy olyan helyzettől, amelyben úgy érzi, hogy nem tud úgy megfelelni, ahogyan szeretne. Akkor valószínűleg a szokásosnál egy kicsivel rosszabb bőrben volt. De az is kifejeződött talán ebben a távolmaradásban, hogy Hajnóczyt a magyar irodalomnak se a föld feletti, se a föld alatti világában nem lehet elhelyezni. Mert nem tartozik sehova. S ez nála nem program, nem elhatározás, hanem sors.

ÁCS MARGITTAL

— *Mint Hajnóczy Péter köteteinek szerkesztőjéhez fordulok Önhöz. Egy tartós és bizonyára mély ismeretség gyökerei és emlékei felől érdeklődnék.*

— Hát, én először csak a kézirattal találkoztam, amit lektorálásra kaptam a kiadói főnökömtől. Feltűnt, hogy ez már egy megszerkesztett, nyomdailag bejelölt kézirat, ugyanis a Magvetőtől jött akkor vissza. „A fűtő”-t, mert természetesen erről a kötettről van szó, először tehát elfogadták a Magvetőnél, és nyilván valami szuperlektorálás után küldték vissza. Olvastam a visszaküldő levelet is, amit szokás szerint Kardos György írt alá, és mondhatom, félelmetes volt: egyszerűen lefasisztázta Hajnóczyt. Később megtudtam,

* Az Egyetemi Színpad Alkotóműhely sorozatáról van szó, melynek programjában (a két író mellett) Kósa Gábor zeneszerző is szerepelt. Időpontja: 1977. április 12. Szerkesztők: Kiss Endre és Takács József. (Sz. Z.)

hogy nem is egyszer járt így: elfogadták a kéziratát, aztán „feljebb” elakadt. Én ennek a magyarázatán gondolkodva arra jutottam, hogy valószínűleg az a fojtott brutalitás, az a visszafogott agresszivitás, ami Hajnóczy lényében benne volt, válthatta ki ezt a következetes visszautasítást. Az írásai egyfajta anti-szociális világrészékelést tükröztek. A kompromisszumkészséget, a mindig a könnyebb ellenállás irányába tartó kispolgáriságot elutasította, és akkor lehetett ennek politikai jelentést is tulajdonítani, de én azt hiszem, hogy itt inkább egy nagyon személyes ügyről van szó. Az ő alkata volt olyan, hogy bárhol született volna, szembekerült volna a rendszeresen tisztálkodó állampolgárok társadalmával (hogy Tersánszky kifejezésével éljek). De visszatérve a kéziraatra: én is, mint minden íróféle B. Nagy Lászlótól Lázár Ervinig, akik szerkesztői minőségükben találkoztak írásaival, azonnal felismertem Hajnóczy tehetségét. Mégis, ha visszagondolok, tökéletesen érthető számomra, hogy az akkori művészeti élet és irodalompolitika fenntartással és bizalmatlansággal nézte ezt a jelenséget. Ez a korszak ugyanis — a hatvannyolcas csalódások ellenére — még valójában az öntudatlan kompromisszumok időszaka volt. Az az igazság, hogy a mai értelmiség nagyobb része az idő tájt szerezte meg az egzisztenciájához szükséges dolgokat, s a hatalom pedig látszólag nem követelt ehhez látványos megalkuvásokat. És ehhez a joviális diktatúrához egyáltalán nem illettek a túlságosan maszkulin, túlságosan individuális, túlságosan egoista alkatú művészek, akik nem tudtak beilleszkedni ebbe a szocialista biedermeierbe (hogy a paradox jelzőket még tovább szaporítsam). Hajnóczyhoz hasonlóan Bódy Gáborban s Wahorn Andrásban is ellenfelet látott akkor a hatalom, annak ellenére, hogy közvetlen egyikőjük sem politizált.

— *Mégis, hogyan sikerült e szorító nehézségek ellenére keresztülvinni, hogy a kötet megjelenhessen?*

— Tulajdonképpen egy kis szerencse is kellett hozzá, mivel a másik lektor elutasította a kéziratot, s így egyedül maradtam a véleményemmel. Elmentem a főszerkesztőhöz, Vécsey Irénhez, és közöltem vele, hogy az akkor már tízéves lektori pályafutásom alatt még nem találkoztam ennyire erős kézirattal, szóval amiért a véretem adtam volna. Irén megértő volt, s mivel Illés Endre abban az időben hosszabb szabadságon tartózkodott, ezért csak rajta állt, hogy mi történik Hajnóczy kéziratával. Ő pedig nyugdíjba készült. „Fiam, elviszed a balhét?” — kérdezte. „Elviszem” — mondtam, s így kerülhetett végre nyomdába „A fűtő” anyaga. Egyetlen kompromisszummal, amire én beszéltem rá Hajnóczyt: kivettük ebből a kötetből „A véradó” c. elbeszélést, nehogy még jobban provokáljuk az ideológiai felügyeletet, mint ahogy magával a kiadás tényével provokáltuk (mert akkor úgy ítélt meg, hogy ez az írás adná a legtöbb okot a belemagyarázásra). Ugyanakkor azonban megígértem neki, hogy a következő kötetébe mindenképpen bele vesszük. És valóban, két évvel később ez meg is történt. Szerencsére az aktualitás sem szenvedett csorbát, ugyanis Kormos István, körülbelül a kötet megjelenésének idején beleválogatta „A véradó”-t egy Kozmosz-antológiába. És amit végül Illés Endre dicséretére el kell mondanom: bár ezt a kötetet a háta mögött adtuk le, ennek ellenére ő ezután már vállalta Hajnóczyt, előzékenyen bánt vele. Az igazsághoz tartozik az is, hogy Kardos György is később közeledni próbált Hajnóczyhoz, amit ő elhárított.

— *Érdekelne még ennek a sokak által felismert tehetségnek a jellege is. Mivel köztudott, hogy Hajnóczy Péter nem rendelkezett sem filoz, sem pedig*

más irányú diplomával, önként felvetődik az emberben: egyfajta ösztönös tehetséggel állunk szemben?

— Szó sincs erről. A szerkesztéskor szokásos együtt munkálkodás során kiderült, hogy ő egyáltalán nem egy öntudatlan tehetség, aki csak úgy ír bele a világba. Sőt. Nagyon is tudatos, különösen, ami a nyelvi megformálást illeti, nagyon is tudatos módon dolgozott — tehát abszolút rácsáfolt a sémára, hogy ő egy fűtő, aki tisztára mosdik és... Teljes mértékben rácsáfolt, mert azzal az igénnyel dolgozott, ami bármilyen — amerikai értelemben vett — íróiskolát kielégítene. Minden apró változtatást meg kellett vele beszélni, s ezekben a dolgokban aggályos volt, bár nem sok változtatásra volt szükség.

— *A konkrét munkakapcsolattól elvonatkoztatva kérdézem: milyen benyomást tett Önre a megjelenése, a személyisége általában?*

— Amikor felbukkant a szerkesztőségben, szép, sovány, kisportolt alkata volt, mégis voltak, akik a külső megjelenése miatt idegenkedve fogadták. Valahogy meglátszott benne a szegénység, már abban is, hogy elől fogatlan volt. Egy időben szinte állandó vendégnek számított a kiadóban. Nagyon gyakran előfordult, reggel arra mentem be, hogy ő már az asztalomnál ült, és éppen reggelizett. Hát, ilyenkor a kiadói napom azzal kezdődött, hogy lemostam az asztalom... Ebben az időben azt hittem, hogy Hajnóczyval meg lehet barátkozni, barátok is lehetünk. A támogató lektori állásfoglaláson túl ugyanis a magam számára, a magam világképe számára fontosnak tartottam az ő világképét, pontosan a lényeglátása miatt, ami mindig megrázott. Mert én is a tehetetlenség és a kiszolgáltatottság helyzetét láttam a mi életünk alaphelyzetének, és gyült bennem is a düh, melynek a megszólaltatója volt Hajnóczy. Így aztán szerettem volna valamennyire emberi kapcsolatot kiépíteni vele, de ez nem sikerülhetett. Ő megbízott bennem, és valamennyire respektált is, de neki olyan emberekre volt szüksége, akikhez bármikor elmehetett, ha rájött a szorongás, hogy ott maradhasson, ott ihasson, ott alhasson, ott essen össze. Vagy, ha elkezdett kóborolni, akkor valaki vele menjen egész éjszaka. Én erre nem voltam alkalmas, családanyai funkcióim meg eleve lehetetlenné tették az efféle kapcsolatokat. Belőle pedig tökéletesen hiányzott a képesség, hogy egy másik emberre tudjon figyelni, s azt hiszem, ez volt az ő személyes tragédiája: irtózatosszerű szeretetlenség hajszolta, de szeretni még saját magát sem tudta eléggé. Ugyanakkor a tehetségének egy valóban immanens velejárója is volt ez, mely nélkül nem létezne műveiben az a rideg magány, vagy az a rögeszmés felnagyítása egy-egy kínos tapasztalatnak, amely a legsajátabb vonása volt. Szóval az egyszemélyesség, az önmagára koncentráció az ő számára nem alkotói stilizáció volt, hanem ténylegesen így élt. És ebből nem látszott soha semmilyen kiút, semmi. Mert hiába vették körül segítőkész barátok, feleség, néhány értékét ismerő irodalmár, ő, mint egy darázs, kiszippantotta mindenkiből a számára életfontosságú érdeklődést, törődést — de ez csupán arra volt elég, hogy kibírja a következő valahány órát, nem tudta magába építeni, nem tudta ezekből magát felépíteni. Úgy tűnik, mintha hiányoztak volna belőle azok a receptorok, amikkel hozzá lehet kapcsolódni a világhoz, ami által az ember érzékeli, hogy van valami, ami nem az üresség. Ő az élet egyedül lehetséges módjaként abszolutizálta a saját életét, s ezért nem volt lehetséges kilépnie a tragikus meghatározottságból sem. A sorsa predestináltságából. Más oldalról azonban a tehetsége zseniális vonásainak volt a biztosítéka, vagy legalábbis a titka ez a magáraiteltség, a kapcsolódásra és át-

változásra való készségnek a hiánya. Természetesen mindez inkább csak az általánosító értelmezése az akkori megfigyeléseimnek, s nem kizárólagos módon érvényes. Hiszen valójában elég sok emberrel tartott kapcsolatot.

Kapcsolatot tartott úgynevezett irodalmi emberekkel is, és nagyon büszke volt, hogy elfogadják, tehát a dühös, magányos, „underground” írónak igenis sokat jelentett, hogy a Valóság szerkesztőségében vagy a Mozgónál, vagy nálunk, a Szépirodalmi Kiadóban komolyan veszik. Visszatérve a kettőnk kapcsolatához: én úgy tartottam, hogy a magam életében, és ennek megfelelően írásaiban is megpróbálom az emberi szuverenitás lehetőségeit megkeresni, az esélyét megszerezni egy olyan világban, amiben ennek nem sok értelme látszott. Mindenféle lemondás, lefokozódás árán, de mégis egyfajta függetlenséghez jutottam el. S arra számítottam, hogy ezt érzékeli majd Hajnóczy, hiszen én is ezt érzékeltem öbenne. Csalódást okozott, hogy nem méltányolta bennem a kollégát vagy a más fegyvernemnél szolgáló bajtársat, de ez kapcsolatunkat nem zavarta meg, hiszen ostobának és vaknak kellett volna lennem, hogy sérelemként fogjam fel, és ne az ő egész lényéből következő tünetnek tekintsem.

— *Ha már ennyire magával foglalkozó, önmagába zárt ember volt, akkor — gondolom — sokat kellett beszélnie a személyes emlékeiről, a gyermekkoráról is.*

— Nem tudható bizonyosan, mi igaz az elbeszéléseiből. Az apja halála lehetett az első nagy megrázkódtatás, amit betetőzött az is, hogy akkortájt derülhetett ki a számára, hogy akit édesanyjaként ismert, az csupán a nevelőanyja. Feltehető, hogy házvezetőnő-féle volt a családnál Hajnóczy édesanyja, s a megszületett gyermeket az édesapa és a törvényes feleség örökbe fogadták. Hiába kutatta föl az édesanyját, nem tudott vele kapcsolatot kiépíteni. Péter temetésén láttam egy idősebb, egyszerű külsejű asszonyt, akinek az arca erősen emlékeztetett a Péterére... A nevelőanyját nagyon ellenségesen emlegette, holott az elejtett megjegyzésekből kiderült, valójában mindvégig számíthatott rá. No most, az is nyilvánvaló volt, hogy ebben a családi környezetben, ahol az apa (még a múlt rendszerben) magas rangú hivatalnoknak számított, Pétert úri gyerekek nevelték, gondolom, ez még nehezebbé tette a társadalmi lesüllyedés elviselését, ami a diákéveire következett. S talán mitizálni is azért mitizálta a származása körülményeit, hogy a kínos tényeknek élét vegye. A legendás jakobinust, a Martinovics-perben kivégzett Hajnóczy Józsefet ősenek mondotta. És ebben a bonyolult énkeresési, öngazolási gesztusban talán mellékessé is válnak a valós tények: azaz, hogy az apja neve, ez a Hajnóczy név tulajdonképpen egy magyarosított, felvett név...

— *Ha lehetne, ismét szeretnék visszatérni a kiadói tapasztalatokra: milyen emlékei vannak az „M”, majd később a Perzsia korszakából?*

— Az az igazság, hogy amire „A fűtő” megjelent, az „M” kötet anyagának java része már szintén készen állt. Ez Hajnóczynak egy kifejezetten jó időszaka volt, biztosan húzóerőt jelentett az íróként való elfogadtatás bekövetkezése is. Na most, a „jó húzás”-t ahhoz képest kell érteni, hogy nagyon nehezen írt. Az írással kapcsolatos kínlódása, gyötrődése kiderült a szerkesztőségi beszélgetéseinkből is. Nagy spirálfüzetekbe jegyezgetett sokszor csaknem olvashatatlan töredékeket, némelyikből lett valami, némelyik kirostálódott. Meg kell mondjam viszont, hogy az írásterveit előadva soha nem árult el semmilyen bizonytalanságot. Ellenkezőleg: szinte acsargott, hogy most milyen nagyszerűt fog csinálni, most az igazit! De a „Hány órá?”-t például

már tökéletes készen hozta, s hozott más írásokat is készen, amelyekről nem beszélt előtte. Az „M” kötet születése részben a kiadóban, részben Mátis Líviánál zajlott, az ő lakásán (az idő tájt költöztek be Törökbálintról a feleségével). A Perzsiából már kevésbé mutatott elkészült részeket, de akkor is sokat beszélt — egy bizonyos fajta szándékolt homályossággal — az elképzeléseiről. Aztán a Perzsia sikere után a Mozgó Világ szerkesztőségén belül alakultak ki szoros baráti kapcsolatai, s az elismerés más utakon is elérte, lekötötte, emiatt a velem való kapcsolata természetesen elvékonyodott.

— *Változott-e kapcsolatuk az utolsó kötet, a „Jézus menyasszonya” időszakában?*

— Tulajdonképpen nem, illetve amennyiben igen, az annak tudható be — mint már említettem —, hogy ő egyre inkább belekerült, belesodródott az irodalmi világba. De nem az volt az eltávolodás oka, hogy kevesebbszer látogatott el hozzánk, hanem az, ami ebből a változából a műveiben megmutatkozni látszott. Én legalábbis úgy láttam, hogy külsődleges elemeket is használni kezdett. Például „A parancs”-ban nem pusztán önmagából építkezett, hanem rájátszott egy posztavantgárd formai lehetőségre, s ettől kicsit spekulatívvá vált az írásmódja. Papirossá néha, pedig korábban ettől félt a legjobban. Ünnepezték, sikere lett, de hiába, én ma is úgy érzem, hogy az a lehetőség, ami benne megvolt, az, amely már voltaképpen az irodalom kiszámítható lehetőségein túl esik, az, amit képtelenség kisebb tehetséggel, mint az övé volt, megvalósítani, vagyis amihez tényleg az ő nagy ereje, energiája és tehetsége kellett, az ezen az irodalmi módon megírva egy kicsit elvész. Az volt az érzésem, hogy ő ekkor már abból, ami csak az övé volt, amire íróként született, a korábbinál kevesebbet vitt be a műveibe. Habár merészebbnek, vadabbnak mondták őket, valójában beilleszkedőbb írások ezek: egyfajta társadalmilag magasra értékelt és az idő tájt favorizált hangnemhez igazodtak. Persze, azt feltétlenül hozzá kell tennem, hogy ez a fenntartás csak egy céhbelinek a bensőséges szemléletéből következik. Vagyis arról van szó, én érzektem ugyan, hogy Hajnóczy mint író másképp kezd el működni, mint amit a zsenialitása érvényesítése diktálna, ugyanakkor maguk a művek nyilván intaktak voltak továbbra is, erősek, és a maguk módján nagyon jók. No most, az általam érzékelt változás másik része szorosabban kötődik szerkesztői munkámhoz. Korábban elképzelhetetlen lett volna, hogy hibás mondatok maradjanak a szövegében. Jó stílusban, s tudatosan fogalmazott, azt a kevés észrevételt, ami egyáltalán adódott, könnyedén hasznosította vagy háritotta el. Elég volt csak odamutatni, és már tudta, hogy mi a baj. Ennél az utolsó szerkesztésnél már előfordult, hogy nem is mindig fogta fel, min akadtam fenn. Persze, ezek most már nincsenek benne a kinyomtatott szövegben, mert végül sikerült kijavítanunk őket, de még ma is érzem, mennyire megdöbbenett ez az egész procedúra. Mert ebben is annak a jelét kellett látnom, hogy szétbomlóban az a nagy energia, ami őt életben tartotta, és az alkotást létrehozta benne. Az energia megcsappanásában persze benne volt a siker okozta kielégülés is, másrésről azonban benne volt a rosszabbodó egészségi állapota.

— *Talán érezhető volt már akkor az elkerülhetetlenül bekövetkezni szándékozó halál előszele is? Vagy csupán a — mindig megrendítőbb — korai elemenetel tragikumak kelt bennünk, utólag, ilyen fatalista irányultságú gondolatokat?*

— Azt hiszem, már a műveit is átítatta egyféle tragikus, a halálközelség szorongásáról árulkodó attitűd. Mindezzel komor összhangban állt egész habi-

tusa, magatartása, s az a — jobb szó híján — önpusztítónak nevezhető életvitel, mely sajnos már jóval az általam ismert korszaka előtt jellemezte őt. Tudni lehetett, hogy nem lesz hosszú életű. Mégis nehéz elfogadni, hogy egy ekkora tehetségű író életműve ezzel a néhány könyvvel végérvényesen lezárult. Ugyanakkor én máig nem tudok szabadulni attól a gondolattól — noha rettenetesen sajnáltam, s gyászoltam magamban sokáig —, hogy nem nagyon volt meg az írói újjászületés lehetősége abban a leromlott szervezetű Hajnóczyban, akit az utolsó találkozások alatt láttam. Így hát, minden fájdalمام ellenére is, látok valami elkerülhetetlen, végzetszerű beteljesültséget az ő rövid életében és szűkre szabott életművében. Az egylényegűség teljességét, a következetes sors ördögi tökéletességét... Egy normális civilizációs igények szerint élő emberre — főleg, ha művész — általában megszegyenítően hat az olyan sors, amilyen a Hajnóczyé volt. Hogy valaki képes legyen egyetlen dolgra szánni magát, és arra az egyre használni el életereje minden cseppjét, megszegyeníti az óvatost, a mértékletest. Valójában a szélsőség a zsenialitás velejárója. Nyilván ezért is van, hogy az ilyen végletes művészi pálya köré utólag valamilyen mítosz szövődik, s ez ki is jár neki, hiszen az ilyen művész ténylegesen belehal abba, amitől mi csupán szenvedünk. Ugyanakkor persze azt is tudni kell, hogy ezek a dolgok csak nagyon kevéssé múlnak erkölcsi választásokon. A moralitás valójában a választásnál kezdődik, amikor az ember a lehetőségei (vagy a gátjai) között választ. Én úgy érzem, hogy Hajnóczy esetében igazából nem választásról van szó. Az ő életpályájában inkább egyfajta tragikus iránultságú eleve elrendelés mutatkozott meg.

(Az interjúk hangfelvétele a Petőfi Irodalmi Múzeum Hangtárában található.)

SZÉCSI ANDRÁS: GYIMESI HÁZAK